

RICARD SALVAT, «Algunes bases crítiques per a una possible reestructuració Dramatúrgica de l'actual teatre de Guimerà» dins el recull d'articles del mateix autor *Quan el temps es fa espai. La professió de mirar.* Institut del Teatre, 1999.

ALTRES VISIONS CRÍTIQUES

[...] Ara, en general, hem deduït que no hi ha gaire interès a replantejar-se la validesa del teatre de Guimerà. En general —insistim-hi— no es creu en la seva vigència. En els articles periodístics publicats aquest any, s'ha mirat de complir, de recordar l'egrègia figura, però molt poca gent ha semblat disposada a advocar en pro d'una revisió o revitalització de l'opus dramàtic guimeranià. Sobre aquest particular és curiós d'assenyalar l'actitud de Xavier Fàbregas. Ell que tant ha fet per mirar amb nova actitud desmitificadora el teatre de Guimerà, i que ha posat unes bases crítiques de les quals es pot partir si se'n vol fer una estructuració dramatúrgica actual, s'ha mostrat aquest any ple de dubtes en els seus articles periodístics a *Destino*, a *El correo Catalán*, i molt especialment a *La Vanguardia*. En aquest darrer diari el crític de *Serra d'Or* escrivia sobre la

«discutida vigència» el següent: «Sin embargo, cincuenta años después de su muerte, hace falta preguntarse si Àngel Guimerà es tan sólo un recurso o mantiene aún una posibilidad de vigencia de cara a nuestro futuro inmediato. Una respuesta rotunda a dicha cuestión me parece inviable por falta de datos. Hay un hecho incuestionable, de signo adverso, que es el olvido de la obra guimeraniana por parte de las nuevas generaciones. Hasta el presente, el teatro de Guimerà no ha generado ningún trabajo de dramaturgia mínimamente válido, una sola excepción aparte: el montaje de *La filla del mar* llevado a término por Ricard Salvat. Los hombres más inquietos de nuestro teatro han contemplado la obra del dramaturgo con una absoluta indiferencia, sus títulos no han subido ni una sola vez a los teatros independientes. En estas circunstancias el teatro de Àngel Guimerà ha sido usufructuado por los sectores más desacreditados de la escena comercial, y ello no ha hecho más que dar del autor una visión totalmente negativa, momificada».¹

Com que creiem en la possibilitat d'una vigència del teatre de Guimerà, ens dol i inquieta la visió de Fàbregas, entre

¹ Xavier Fàbregas, «Una vigència discutida» (17-VIII-1974), pàg. 47.

altres coses perquè és una de les que més valorem. Ens agradaria que Fàbregas ens hagués donat una resposta més contundent i definitiva, com ho van ser les de J. A. Benach. Fàbregas és un dels pocs que ho pot fer, ara per ara. De tota manera, voldríem considerar que no creiem que no es pugui donar una resposta rotunda per manca de dades. Pensem que ja tenim prou dades per a fer-ho i que ara és el moment d'aplegar les que hi ha i de cercar-ne de noves. Tampoc no creiem que sigui gaire vàlid de recolzar-se en l'afirmació que els homes més inquiets del nostre teatre han contemplat l'obra del dramaturg amb una absoluta indiferència, ni en la que cap dels títols guimeranians no hagi pujat, ni un sol cop, als teatres independents. Potser els homes inquiets, realment preocupats, del nostre teatre no són gaire nombrosos i la veritat és que el nostre teatre independent ha oblidat, a més de Guimerà, l'opus teatral d'Iglésias, de Rusiñol, Puig i Ferrater, Pin i Soler, Pous i Pagès, Avel·lí Artís, Ambrosi Carrion, Jaume Brossa, Carme Monturiol, etcètera. El teatre independent s'ha interessat només pels nostres sainetistes i cal recordar que les revisions que se n'han fet s'han basat —en un noranta per cent— en edicions i

orientacions dramàtiques de Xavier Fàbregas
prèviament establertes.

VIGÈNCIA DEL TEATRE GUIMERANIÀ

Bé, com dèiem abans, nosaltres creiem en la vigència del teatre guimeranià amb vista al nostre futur immediat. Encara més, ens atreviríem a afirmar que en el cas que estiguéssim convençuts de la seva total manca de vigència, diríem que seria una obligació nostra de fer-lo esdevenir vigent a través d'una reestructuració dramàtica intel·ligent, ideològicament compromesa i estèticament avançada. Així ho fan —com veurem més endavant— alguns *teatristes* que treballen a les repúbliques sud-americanes i alguns directors teatrals italians amants de la seva tradició i així creiem que ho hauríem de fer nosaltres. Però potser no cal arribar tan lluny, perquè el teatre de Guimerà té encara vigència sobretot si el sabem llegir i muntar amb una nova actitud crítica.

Però deixant de banda, per un moment, aquestes consideracions que retrobarem més endavant, em sembla que tothom convindrà que enfront de Guimerà es poden

prendre, com, de fet es prenen, tot tipus de posicions, però mai no es pot acceptar l'oblit en què ha caigut durant aquests darrers cinquanta anys.

UNA NOVA «LECTURA» DE GUIMERÀ

Creiem que cal tornar a fer una lectura general de Guimerà. Pere Gimferrer ha fet una *lectura* de les seves poesies amb tota cura i tot respecte. Guillem-Jordi Graells ha fet una cosa semblant amb la seva obra en prosa. El primer d'aquests escriptors ens diu amb admirable penetració: «Redescobrir Guimerà? Siguem més exactes: tornar a llegir-lo, o, potser, llegir-lo per primer cop. Llegir-lo sense oblidar, qui en dubta, que la seva concepció de la poesia i del poema és anterior —espiritualment, ja que no cronològicament— a la concepció contemporània, la que és bàsicament la nostra, la que, a Catalunya, comença a obrir-se pas en Maragall i assoleix en Carner la seva expressió plena.

No m'he estat d'assenyalar les limitacions que determinen que, àdhuc en relació amb el seu temps, una part d'aquesta poesia sigui un producte estimable però secundari; amb

més motiu —altrament, no m'hauria encarregat de confegir la tria i el pròleg que el lector té a les mans— he procurat de subratllar-ne els aspectes positius i fins i tot capaços de vigència actual, aspectes que l'opinió establerta massa sovint guiada per criteris heretats i, en el cas de Guimerà, malauradament mancada d'un enfrontament amb reedicions completes de sectors molt importants de l'obra, no sempre ha pres del tot en consideració». ² Guillem-Jordi Graells escriu sobre la prosa de Guimerà el que tot seguit transcrivim: «Hi ha, però, un altre aspecte de Guimerà, molt més lateral i més petit a dir veritat, que mereix tanmateix una mica d'atenció en plantejar-nos globalment la personalitat literària del nostre escriptor. Em refereixo, és clar, a la seva dedicació a la prosa, Aquesta vessant del dramaturg i poeta queda pràcticament soterrada davant l'envergadura dels altres aspectes de la seva producció. I no per la seva manca de qualitat, sinó, principalment, per la seva migradesa.» ³

² Àngel Guimerà, *Antologia poética*, *op.cit.*, pàg. 26-27.

³ *Àngel Guimerà en els seus millors escrits...*, *op. cit.*, pàgs. 57.

QUÈ PASSA AMB EL TEATRE DE GUIMERÀ?

Si llegir el Guimerà poeta i prosista pot comportar una enriquidora experiència, plena, per tant, de vigència com ens ho han demostrat els crítics Gimferrer i Graells, caldrà preguntar-se què passa amb el teatre Guimerà? Potser l'activitat fonamental de Guimerà, és l'única que avui no interessa? Passa amb el Guimerà, home de teatre, una cosa semblant a la que succeeix amb Sagarra, autor dramàtic? És un fet que mentre la prosa i la poesia primera de Sagarra tenen avui una puixança igual i fins i tot potser superior ala que tenien en el moment de la seva producció, el seu teatre, que tants d'èxits i popularitat li va proporcionar, ha perdut gairebé tota la seva viabilitat. [...]

Els panegiristes a ultrança han fet molt mal a la noble figura de Guimerà. Però reaccionar de manera tan iconoclasta com s'ha reaccionat ens sembla una exageració tan inacceptable com ho és el pairalisme i la beateria que han possibilitat aquesta reacció.

GUIMERÀ, LA NOSTRA MILLOR TRADICIÓ TEATRAL

Pensem que ha arribat el moment de revalorar Guimerà com a autor teatral. Opinem que ell és la nostra tradició millor, entre d'altres coses perquè no en tenim d'altra i creiem que és tasca nostra assumir aquesta tradició encara que estèticament i ideològicament ens en trobéssim molt allunyats. Si no ens enfrontem a la nostra tradició de manera oberta i decidida i mirem de fer-la nostra i operant, correm el risc de caure en el més trist dels colonialismes, podem perpetuar per sempre més aquest colonialisme en què estem immersos des de fa molts anys.

D'altra banda, és un fet que el teatre de Guimerà té vigència. Els èxits obtinguts per Núria Espert i Armando Moreno amb l'adaptació teatral i cinematogràfica de *Maria Rosa*⁴ ens podrien demostrar que la dramàtica guimeraniana encara té un gran poder de convocatòria. Quan vam reposar *La filla del mar* l'espectacle va sobrepassar les cent representacions en programació *en*

⁴ L'espectacle va ser presentat al Teatre Grec, l'any 1963, sota la direcció escènica d'Esteve Polls. El film, dirigit per Armando Moreno, va ser produït l'any 1964 i en fou autoritzada la versió catalana un any després.

suite. Cap dels meus espectacles mai no havia arribat a aquesta xifra, almenys en representacions seguides.

D'altra banda, les reposicions portades a terme per Màrius Cabré han aconseguit de reunir sempre un cert públic important. Ara, si és obvi que alguns dels títols guimeranians tenen avui una important validesa, és encara vigent, avui dia l'*opus* teatral del nostre escriptor estèticament, literàriament, políticament i èticament? Aquesta és una pregunta molt més complexa que mirarem de contestar.

Som de l'opinió que el teatre nostre avui només podrà reincorporar una part considerable de la dramàtica d'Àngel Guimerà si ho fa posant en marxa una ampla operació dramaturgic en el sentit preconitzat, en el camp de la teoria teatral, per Peter Karvas⁵ i en el terreny de la praxi portat a les darreres conseqüències per alguns teatres centreeuropeus i soviètics i, de manera molt particular, pel Berliner Ensemble i el Deutsches Theater de Berlín Est els anys cinquanta-setanta.

⁵ Vegeu Peter Kravas, *Cuestiones de dramaturgia*, L'Havana: Instituto del Libro, 1968. Pròleg d'Ezequiel Vieta i traducció de Max Figueroa Esteva. Títol original: *Zamysleni mad Dramaten*.

No hi ha dubte que una *mirada* dramàtica exigent i posada al dia requereix l'existència d'una mirada crítica ampla, seriosa i responsable. Com el lector ha pogut deduir, no abunden les aportacions crítiques. Per tant, si volem plantejar-nos una reestructuració dramàtica del teatre de Guimerà s'haurà d'escatir, i en part crear, una plataforma de visió crítica des de la qual partir i en la qual poder-se recolzar.

LA IMATGE HUMANA D'ÀNGEL GUIMERÀ

Partint de la base que cal revisar de sota-rel les tasques creacionals de Guimerà, creiem oportú de començar per reconsiderar la seva imatge humana.

Respecte a la seva dimensió com a home, ens neguem a acceptar les afirmacions en virtut de les quals es vol fer de Guimerà un home d'un simplicitat que gairebé voreja el cretinisme. Considerem aquesta asseveració: «Perquè ell, Guimerà, era com era: senzill, simple, gairebé pur, gairebé primari»,⁶ o bé aquesta altra: «En Guimerà era —diu— a

⁶ Josep Miracle, «Guimerà home», *op. cit.*, pàg. 12. Podríem afegir-hi: «Era simple de tota simplicitat. Per allò mateix de “al pa, pa, i al vi, vi” que era la

més d'un geni literari, un gran cor, “un cor d'àngel”, me deia son confés a l'endemà de la mort»,⁷ com unes ingenuïtats inacceptables. Ens neguem a creure més en la seva pureza, en el seu cor d'infant, en la seva bondat més enllà dels límits humans, en la seva primarietat. Una lectura atenta de la seva obra demostraria que Guimerà era un home dominat per una tímidesa malaltissa, literàriament ple d'atractius, però que el convertiren en una persona ferida i adolorida, amb estranys temors i terrors, sempre a la defensiva. En altres paraules, que Guimerà tenia els seus *infern*s i aquests inferns eren molt plens d'inquietuds i torbacions com en tota persona humana i, sobretot, en tot creador important del tipus que sigui. [...]

UNA «MÀSCARA» QUE FOU UNA ESTRATÈGIA

La fama de nen tossut que li crearen el va ajudar a aconseguir moltes coses. Però aquell gran murri va saber, tot amagant-se sota la seva *màscara*, obtenir algunes conquestes que gent molt més polititzada que ell no va

base i el principi de tota la seva obra. Aquesta ja és, al capdavall, una de les característiques dels genis» (pàg. 16).

⁷ J. Franquesa i Gomis, «L'Àngel Guimerà», *Catalana* (31-VII-1924).

saber obtenir. En el fons la seva *màscara* fou sempre una estratègia. Guimerà, des dels deu anys va haver d'aprendre a *calçar-se* aquesta *màscara* i ja no la va deixar mai més. Aquest altre rostre li va servir per amagar molts dels seus *infern*s i les obsessions que el dominaven: la seva ascendència de fill no regularitzat fins molt tard, la seva condició de marginat, el seu mestissatge —com diria Fàbregas—, la seva dubtosa o dificultosa vida sexual, la seva irrealització total com a home, com a pare en potència. El teatre que va escriure seria com una mena d'espurneig d'aquesta *màscara*, una ampla teoria, una esquemàtica epifania d'aquesta. O sigui, dit en altres paraules: el teatre de Guimerà *no* està escrit en funció de la realitat Guimerà home-creador, sinó que està plantejat i sorgeix d'acord amb la *màscara* que l'entorn li va crear i que ell va assumir de manera gradual, però, a la fi, plenament. Miracle ens diu sobre això i amb tota raó: «Però els seus companys l'empenyien, l'atiaven, i ell Guimerà, s'avenia a fer allò que els companys deien que s'havia de fer a profit dels ideals de Catalunya: si tragèdia, tragèdies; si discursos, discursos; si drames, drames; si periodisme, periodisme [...]. I ell ho feia tot pel sol afany de servir; tot

pel sol desig de ser útil».⁸ Ens atreviríem a afirmar que la *màscara* guimeraniana és la més reeixida de les seves tasques creacionals. Guimerà va saber crear-se un dels seus més convincents personatges, la seva *altra* cara va acabar essent la seva més encertada troballa teatral.

D'aquí que el seu teatre sorgeixi d'una possible mentida que és eminentment teatral. Ara, aquesta *màscara* li va anar tallant les ales i la seva possible última volada.

Als nostres escrits i als nostres cursos hem sostingut sempre la tesi que el teatre català sofreix sempre un procés de deteriorament. Els nostres autors han d'anar abandonant progressivament les ambicions inicials i han acabat claudicant enfront dels gustos del públic. En la trajectòria teatral de Guimerà podem retrobar el mateix procés d'empobriment que trobem en el teatre de Rusiñol, d'Iglésias i de Sagarra, i en general en tots els autors i actors de casa nostra (pensem en Josep Santpere i en Joan Capri). En el diàleg ple de tensió que s'estableix entre el públic nostre i el nostre autor teatral sempre acaba guanyant el primer. L'autor es veu obligat a fer, cada cop, més concessions si no vol perdre el favor del públic.

⁸ Josep Miracle, «Guimerà, home», *op. cit.*, pàg. 19.

Guimerà, tot i ser l'autor que menys en va fer, va acabar convertint-se en una víctima de les desorientacions dels gustos del públic. En la seva darrera etapa de producció va perdre de manera gairebé total el control dels seus propòsits i amb un cert patetisme es va dedicar a reconquistar, a cada nova estrena, el favor del públic. Així el procés de melodramatització, d'esquematzació dels personatges i de les situacions es va anar accentuant i els mimetismes van anar exasperant. Així va passar d'un gènere a l'altre, sense pla estètic establert, i sense programa traçat a un cert termini. De la tercera i quarta etapa —seguim la classificació de Xavier Fàbregas— es poden recuperar molts pocs títols, almenys des del punt de vista d'una viable reestructuració dramaturgica. Tot i que era el seu millor moment de maduresa i de domini dels mitjans expressius.